

A CULPA IN CONTRAHENDO RENDSZERTANI ELHELYEZÉSÉNEK NEHÉZSÉGEI

I. A BGB-beli konstrukció kialakulása

A culpa in contrahendót a német dogmatika túlabstrahált fogalmainak kijáró kellő gyanakvással fogadta a magyar jogirodalom. A Jhering által megalkotott konstrukciót¹ Marton Géza például kifejezetten értéktelennek tartotta², Eörsi Gyula mesterkéltnek nevezte³, Asztalos László pedig a német civilisták egyoldalú szemléletmódjára vezette vissza.⁴

S valóban, a jogintézmény életre hívását tulajdonképpen semmi más nem indokolta, mint a pandektajog inkoherens felelősségi rendszere.

Jhering egy sor példával illusztrálta, hogy a szerződés érvénytelenségének okozásával a másik félnek okozott kárt actio legis Aquilie-vel nem lehet perelni, szerződésszegés pedig a római jog formalizmusba hajló szabályait konzerváló pandektajogban fel sem merülhet.⁵ Ez azonban méltánytalanságra vezet, hiszen a szerződés érvénytelenségét gondatlan tévedésével okozó féltől a kellő gondosságot tanúsító (pl. a tévedést véltlenül okozó) másik szerződő fél így nem követelheti az érvénytelen szerződés megkötésével kapcsolatban felmerült kárának megtérítését. Ahogy Jhering felháborodottan írta: „Der culpose Theil geht frei aus, der unschuldige wird das Opfer der fremden Culpa!”⁶

Az ilyen méltánytalanságok kiküszöbölése érdekében szükség volt valamilyen eszközre, amely alkalmas a felelősség megalapozására azokban az esetekben, amelyekben a casum sentit dominus szabálya túl ridegnek bizonyul. Jhering az akkoriban még korlátlanul uralkodó vétkességi elvet és egy dogmatikai csavart hívott segítségül: „Das Gebot der contractlichen diligentia gilt wie für gewordene, so auch für werdende Contractsverhältnisse, eine Verletzung desselben begründet hier, wie dort die Contractsklage auf Schadenersatz.”⁷ Azaz a kontraktuális jogviszonyokban a feleket terhelő gondossági követelmény nemcsak a már létező, hanem a kialakulóban lévő szerződéses kapcsolatokra is irányadó. Jhering tehát kiterjesztette a szerződéses diligentia követelményét a szerződéskötés lét-



szakára, aminek következtében a szerződéses tárgyalások során tanúsított vétkes magatartással a másik félnek okozott kár megtérítésére kontraktuális alapon lehetőség nyílt.

A culpa in contrahendo jogtörténeti pályafutásának hamar véget vethetett volna a BGB. Úgy tűnik azonban, hogy a német jogalkotó büszke volt pandektista örökségére: a kódexbe sem deliktuális generálklauzulát, sem általános kontraktuális kárfelelősségi tényállást nem vettek fel, az inkoherens rendszer tehát továbbélt. A későbbi változásokat (pontosabban: ezek hiányát) látva, pedig szinte egyértelmű, hogy a culpa in contrahendo a XX. századi német magánjogfejlődés nyertese. Elég csak arra utalni, hogy a náci időkben meghirdetett „Abschied vom BGB” emléktől gyötörve a jogalkotó hosszú évtizedeken keresztül nem volt hajlandó hozzájárulni a törvénykönyv régen elavult szabályaihoz, aminek következtében a felelősségi rendszer részei tátongó szakadékokká változtak. S ahogy egyre több és több tényállás került a szerződéses és a deliktuális terület közötti senkiföldjére, úgy tárgult a bírői gyakorlatban a culpa in contrahendo alkalmazási köre.⁸

Az eredeti jheringi konstrukcióhoz képest (amely a szerződés érvénytelenségének okozásáért való helytállásra fókuszált) tehát a culpa in contrahendo általánosodása figyelhető meg: alkalmazási körébe vonják a felvilágosítási és együttműködési kötelezettség megszegését (ezen belül különösen a szerződés érvénytelenségének vétkes okozását, disszenzus vétkes okozását, a szerződéses tárgyalások alaptalan megszakítását), valamint az ún. Verkehrssicherungspflicht (forgalombiztonsági kötelezettség, a másik fél testi épségének és javainak megóvására irányuló kötelezettség) megsértését.⁹ A jheringi alapgondolattól való eltávolodás a legélesebben ez utóbbi tényállás kapcsán figyelhető meg, s ez az az esetkör, amely vonatkozásában a jogintézmény kontraktuális besorolása a leginkább vitatható.

A forgalombiztonsági kötelezettség megszegésével okozott kárért való felelősséget a Reichsgericht a híressé vált „linóleum”-ügyben¹⁰ hozott ítéletével állította kontraktuális vágányra. Az ügy tényállása szerint egy áruházban nézelődő személyre ráesett egy linóleumbála, és megsebesítette. Az első pillantásra tisztán deliktuális tényállás azonban nem fért bele a BGB 823. §-ának taxációjába, így a bíróság kerülőútra kényszerült. A Reichsgericht a culpa in contrahendo kiterjesztésével kontraktuális alapon ítélte kártérítést. Az ítélet indokolásában a bíróság arra mutatott rá, hogy a felek között – noha adásvételi szerződés még nem – de egy azt előkészítő szerződésszerű jogviszony már létrejött, amely alapján őket egymással szemben speciális oltalmi kötelezettség terheli. A döntés két okból is jogtörténeti jelentőségű. Először is lehetőséget adott arra, hogy culpa in

contrahendo alapján pereljenek tisztán deliktuális károkat, ha a károkozás a szerződéses tárgyalás során következett be. Másodsor pedig lényegi változást hozott a culpa in contrahendo alapja tekintetében. Jhering ugyanis még egyértelműen a megkötendő szerződésből származtatta a culpa in contrahendót, a „linóleum-ügy” ítéletét követően azonban gyökeret vert a német dogmatikában a gondolat, hogy a culpa in contrahendót a felek között – már a szerződéskötést megelőzően – fennálló speciális viszony alapozza meg. A Rechtsgericht ítéletével kezdődő hosszú folyamat eredményeképpen az 1990-es évekre általánosan elfogadottá vált, hogy a szerződéses tárgyalások felvételével a felek között egy speciális, értelem szerűen teljesítési kötelezettséget még nem tartalmazó jogviszony jön létre (besonderes Pflichtenverhaeltnis, Sonderverbindung), amely alapján egymással szemben esetleges károkozásaiért helytállni tartoznak.¹¹ Ez az elmélet és a gyakorlat által közösen kimunkált definíció annyira adaptívnek bizonyult, hogy a BGB 2002. évi reformja során a jogalkotó eltekintett attól, hogy a szétaprózott szerződésen kívüli kártérítési jogalapokat deliktuális generálklauzulával váltsa fel, s inkább a meglehetősen integratívnak bizonyuló culpa in contrahendót kodifikálta.

A culpa in contrahendo alapjául szolgáló Sonderverbindung és a kontraktuális felelősség közötti hidat a törvényhozó a BGB 311. § (2) bekezdésével teremtette meg – még hozzá nagyon elegáns megoldást választva. A 311. § ugyanis nem hoz létre önálló felelősségi alapot, csupán a 280. § (1) bekezdésében meghatározott szerződéses kárfelelősség egyik megjelenési formája.¹² A culpa in contrahendo BGB-beli rendszertani elhelyezkedése tehát a következő:

kötelem fogalma (241. §) a culpa in contrahendót megalapozó *Sonderverbindung* a 241. §-ban meghatározott kötelmi viszonyt hoz létre [311. § (2)] a kötelezett a 241. §-ban meghatározott kötelmi viszonyból eredő kötelezettsége megszegésével *okozott kárt köteles megtéríteni* [280. § (1)].

Az új német megoldás – véleményünk szerint – a lehangosabb kritikák méregfogát húzza ki. A culpa in contrahendo kontraktuális besorolását ellenzők a legtöbbször azt szokták a konstrukció szemére vetni, hogy szerződésszegésért viselt felelősséget állapít meg a szerződéskötést megelőző létszakban is. A jelenlegi német szabályozás azonban egyértelművé teszi, hogy culpa in contrahendo esetén nem szerződésszegésről, hanem arról van szó, hogy a felek közötti „relativizálódó” jogviszony a kárfelelősség vonatkozásában közelebb áll a kontraktuális szférához, mint a teljesen anonim deliktuálishoz.

A XX. századi sajátos német jogfejlődést tehát a culpa in contrahendo jogtörténeti pályáíve is leképezte: Jhering „kényszerzülte jogintézménye” mára a német magánjog nagy becsben tartott dogmatikai vívmánya lett.

II. A magyar polgári jog differenciált megoldása

Természetesnek mondható, hogy a magyar polgári jog intézményrendszerébe – részben a már említett gyanakvás, de főként a felelősségi jog korán megvalósuló koherenciája miatt – nem illeszthető be minden további nélkül az eredetileg német jogra szabott culpa in contrahendo. Az általános vélekedés szerint nincs szükség a culpa in contrahendo konstrukciójára, mert a magyar magánjog felelősségi szabályai között nincsenek olyan rések, amelyeket egy speciális jogintézménnyel kellene „kipótolni”. Ez az álláspontot nemcsak a korábbi¹³, de a legújabb irodalomban is uralkodónak mondható.¹⁴

Ennek megfelelően a német culpa in contrahendo egységes és meglehetősen tág értelemben felfogott intézménye által lefedett tényállások a magyar polgári jogban eltérő besorolást kapnak:

1. A szerződéses tárgyalások során fennálló együttműködési és tájékoztatási kötelezettségről a Ptk. 205. § (3) bekezdése rendelkezik.¹⁵ Az e kötelezettség megszegéséből eredő károkért való felelősség az állandó bírói gyakorlat szerint attól függően minősül kontraktuálisnak vagy deliktuálisnak, hogy a szerződés utóbb létrejött-e, vagy sem: „a törvény a szerződés létrehozásával kapcsolatban már a jogügylet létrejöttét megelőző időre is kötelezettségeket állapít meg a felek számára. Amennyiben a megállapodás létrejön, ezek elmulasztásának jogkövetkezményei a szerződésszegés körében vonhatók le. Ha nem jön létre szerződés, a jogszabályban előírt együttműködési kötelezettség megsértése kellő alapul szolgálhat a szerződésen kívüli károkozásnak a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésében írott szabályai alkalmazásához.”¹⁶

2. A szerződés érvénytelenségének okozásával a másik félnek okozott károkért való felelősséggel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 32. sz. Állásfoglalása a következőket mondja ki: „Az érvénytelen szerződéshez (...) többlettényállás is kapcsolódhat, és a többlettényállásból adódó jogviták rendezésére a Ptk. megfelelő szabályait kell alkalmazni. Tehát károkozás esetén a kártérítésre (...) vonatkozó törvényi rendelkezések az irányadók.” Noha az Állásfoglalás szűkszavú, „a kártérítésre vonatkozó törvényi rendelkezések” alatt nyilvánvalóan a Ptk. szerződésen kívüli kárfelelősségi rendelkezéseit érti. A konzekvens bírói gyakorlat tehát egyértelműen deliktuális úton tartja ezt a tényállást.

3. A fentiekből is következik, hogy a disszenzus vétkes okozásával másnak okozott kárért való felelősség, amely a német jog egyik culpa in con-

trahendo – esetscsoportja, a magyar polgári jogban semmilyen kapcsolatba sem kerül a kontraktuális területtel. Az ilyen károkozás egyszerű magánjogi deliktumnak minősül, s így – a Ptk. 339. §-ában meghatározott feltételek megvalósulása esetén – a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályok szerint perelhető.

4. A szerződéses tárgyalások alaptalan megszakítását a hazai jogirodalom és joggyakorlat a Ptk. 6. §-ában szabályozott utaló magatartás alapesetének tekinti. A culpa in contrahendo német konstrukciója és az utaló magatartás (biztatási kár) magyar modellje közötti különbségek jól érzékeltetik a két rendszer eltérő szemléleti alapállását. Ugyanazt a tényállást a német jog felelősségi alapon bírálja el,¹⁷ a magyar jog viszont – tekintettel arra, hogy az utaló magatartás nem éri el a jogellenesség szintjét – nem.¹⁸ A biztatási kár szubszidiárius jellege pedig kizárja a szerződéses területtel való kölcsönhatás lehetőségét.¹⁹ A Ptk. 6. §-a alapján tehát csak abban az esetben lehet helye igényérvényesítésnek, ha a felek között sem szerződéses, sem pedig szerződésen kívüli (kár)kötelem nem jött létre.

További fontos különbségek mutatkoznak az önhiba eltérő értékelése kapcsán. A culpa in contrahendo konstrukciójában az önhiba a felelősségi jog általános szabályai szerint károsulti közrehatásnak minősül, ami – Grosschmid terminológiájával – „contra-causa” a károkozó felelőssége tekintetében.²⁰ Az utaló magatartásból eredő biztatási kár megtérítésére irányuló igényt viszont kizárja a károsult önhibája, hiszen az önhiba hiánya a Ptk. 6. §-ában foglalt konjunktív feltétel.

Rendszertani elhelyezkedését tekintve a német jogban a szerződéses tárgyalások alaptalan megszakításának tilalma a feleket terhelő együttműködési kötelezettség egyik oldala. Ez egyben azt is jelenti, hogy az együttműködési kötelezettség a német jogban szélesebb körben érvényesül, mint a magyarban. A Ptk. 205. § (3) bekezdésében foglalt kötelezettség ugyanis semmi esetre sem öleli fel a szerződéses tárgyalások alaptalan megszakításától való tartózkodás követelményét, erről a jogalkotó a Ptk. 6. §-ában rendelkezett.

5. Talán a legkevesebb problémát felvető tényálláscsoport a Verkehrssicherungspflicht megsértésével okozott kárért való felelősség. Itt érezhető a legitenzívében, hogy a culpa in contrahendo az inkoherens felelősségi rendszernek köszönheti létét. Ebben az esetben tisztán deliktuális kárról van szó, amely azonban a BGB 823. §-a alapján nem perelhető, de csupán azért, mert az nem biztosít a német jogász számára a Ptk. 339. §-ához hasonló dogmatikai eszközt. A forgalombiztonsági kötelezettség megsértésével okozott kárért való felelősség kontraktuális besorolását egyébként a német jogirodalomban is többen bírálták.²¹

III. Elhatárolási problémák

Látható tehát, hogy a magyar polgári jog különböző jogintézményekkel fedi le a német culpa in contrahendo tényállásokat. Ez egyfelől azt jelenti – és hazai irodalmunk elsősorban ezt emeli ki –, hogy a magyar felelősségi jog koherens, és jól járható a Ptk. 318. §-ának dogmatikai hídja. Az egységes felelősségi rendszerben pedig nincs szükség kényszerzülte megoldásokra. Ez azonban csak látszat. A Ptk-n alapuló joggyakorlat megmutatta, hogy önmagában a polgári jogi felelősség egységes rendszere sem alkalmas az elhatárolási problémák megelőzésére, s akadnak „szürke” területek, amelyek rendszertani elhelyezése gondot okozhat.

Ilyen „szürke” területre tévedünk például akkor, ha a szerződés érvénytelenségének okozásából eredő kárfelelősséget a szerződő felek relációjában vizsgáljuk. A Ptk. 238. § (2) bekezdése ugyanis csak a szerződés érvényességében jóhiszeműen bízó harmadik személy vonatkozásában rendelkezik kártérítési igényről, a szerződő felek egymás közötti viszonyában azonban a törvény nem tartalmaz hasonló rendelkezést. Tekintettel a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának már idézett 32. sz. Állásfoglalására, a felek közötti viszonyban a Ptk. 339. §-a az irányadó. Ez a megoldás viszont előnyösebb helyzetbe hozza a szerződés érvényességében bízó, jóhiszemű harmadik személyt, mint a jóhiszemű szerződő felet. Abban az esetben ugyanis, ha a tévedő nem tanúsított felróható magatartást, tévedését pedig a másik fél véletlenül okozta és nem ismerhette fel, két egyaránt jóhiszemű és véetlen személy áll egymással szemben. Amíg azonban a Ptk. 238. § (2) bekezdése alapján a jóhiszemű harmadik személy még a jóhiszemű és véetlen okozótól is követelheti a negatív interesse megtérítését, a szerződő felek egymással szemben csak a másik felróhatósága esetén támaszthatnak igényt.²² Ehhez képest koncepcionális módosítást kíván bevezetni az új Polgári Törvénykönyv normaszövegére tett javaslat (Javaslat). A Javaslat a hatályos Ptk-tól eltérően az 5:84. §-ában kifejezetten rendelkezik az érvénytelen szerződéshez kapcsolódó járulékos igényekkel összefüggésben. Az 5:84. § (2) bekezdése kimondja, hogy „a szerződés érvénytelen megkötésével (...) okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint kell megtéríteni.” A Ptk. harmadik személyeket védő rendelkezését azonban a Javaslat nem veszi át, az 5:84. §-hoz fűzött indokolás szerint azért, mert „a Ptk. 238. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés (...) a deliktuális kártérítési szabályokból minden további nélkül levezethető.” A Javaslat tehát úgy hozza összhangba a szerződő felekre, illetve a harmadik személyekre irányadó szabályokat, hogy az utóbbiakat megfosztja a Ptk. 238. § (2) bekezdésében biztosított lehetőségtől, hiszen a szerződésen kívüli felelősségi szabályok nem teszik

lehetővé a másik fél tévedését véletlenül okozó jóhiszemű személy marasztalását.

A culpa in contrahendo dogmatikáját érintő legfontosabb változást a Javaslat 5:113. §-a hozza: szakít a Ptk. 318. §-ával megvalósított modellel, és önálló kártérítési alakzatként szabályozza a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősséget. Az 5:113. § azt mondja ki, hogy „aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, elháríthatatlan körülmény okozta, amely a szerződéskötés idején nem volt előrelátható.” A Javaslat tehát objektív alapra helyezi a kontraktuális felelősséget. Az egységes felelősségi rendszer megbontásával viszont kiemelt jelentőségre tesz szert, hogy az egyes culpa in contrahendo tényállások kontraktuális vagy deliktuális minősítést kapnak. Ehelyütt az együttműködési kötelezettség megszegésével és a szerződés érvénytelenségével okozott károkért való felelősség összefüggéseivel foglalkozunk röviden.

A Javaslat 5:31. §-a rendelkezik a feleket a szerződéses jogviszonyokban terhelő együttműködési kötelezettségről. Az (1) bekezdés rögzíti, hogy ez a kötelezettség már a szerződéskötési tárgyalások alatt, azaz a szerződéskötés előtt is terheli a feleket. Ez önmagában nem jelent újdonságot a Ptk. 205. § (3) bekezdéséhez képest, a (2) és a (3) bekezdés viszont igen. A Javaslat a bírói gyakorlat eredményeit figyelembe véve úgy rendelkezik, hogy a felelősségi jogi besorolás attól függ, hogy a szerződés utóbb létrejön-e. Az 5:31. § (2) bekezdése értelmében, ha a szerződés utóbb létrejön, a szerződéses tárgyalások során az együttműködési kötelezettségét megszegő fél az ebből eredő károkért kontraktuális alapon tartozik helytállni, ha viszont a szerződés nem jön létre – miként a (3) bekezdés rögzíti – a kötelezettségszegő a deliktuális felelősség szabályai szerint tartozik kártérítéssel.

Ehhez képest az 5:84. § (2) bekezdése – gyakorlatilag a PK. 32. sz. Állásfoglalást a törvényszövegbe ültetve – azt mondja ki, hogy a szerződés érvénytelen megkötésével okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint kell megtéríteni.

A szerződés érvénytelen megkötésével okozott kár tehát deliktuális, az együttműködési kötelezettség megszegésével okozott pedig attól függően kontraktuális vagy deliktuális, hogy a szerződés utóbb létrejön-e. Az együttműködési kötelezettség megszegése körében tehát a Javaslat a létező – nem létező fogalom-párból indul ki. A létező szerződés azonban vagy érvényes, vagy érvénytelen. Megfordítva pedig: az érvénytelen szerződés mindig létező! Az 5:31. § viszont a kontraktuális felelősség megállapíthatóságához nem támaszt további kritériumot azon túl, hogy a

szerződés létrejött. A Javaslat jelenlegi szövege alapján tehát az együttműködési kötelezettség megszegésével okozott károkért való felelősség érvénytelen szerződés esetén is kontraktuális, hiszen a szerződés létrejött.

Előfordulhat olyan eset, amelyben a szerződéses tárgyalásokba bocsátkozó személy együttműködési kötelezettségének megszegése a szerződés érvénytelenségére vezet, és a másik félnek kárt okoz. Ha például valaki – noha erre a jogszabály alapján köteles – nem tájékoztatja a másik felet a szerződést érintő lényeges körülményről, és ezáltal őt tévedésben tartja, akkor az együttműködési kötelezettséget megszegő magatartás egyben a másik fél tévedését is okozza. S ha a tévedés valamely lényeges körülményre vonatkozott, kellő alapot nyújt a tévedőnek megtámadási joga gyakorlásához. Az eredményes megtámadás pedig a szerződés érvénytelenségére vezet, amelyet így végső soron az együttműködési kötelezettség megszegésével okoztak. Abban az esetben, ha ilyenkor a tévedő oldalán a szerződéskötéssel összefüggésben kár merül fel, azt kell eldönteni, hogy az 5:31. § (2) bekezdése alapján alkalmazandó kontraktuális, vagy az 5:84. § (2) bekezdése szerint irányadó deliktuális kárfelelősségi szabályokat alkalmazzuk.

A *lex specialis* derogat *legi generali* elvéből következik, hogy a Javaslat érvénytelenségre vonatkozó rendelkezései a minden szerződéses jogviszonyra irányadó, alapelvi szinten szabályozott együttműködési kötelezettségre irányadó normákhoz képest speciális szabályokat tartalmaznak. Ez tehát azt jelenti, hogy ha a szerződés érvénytelen megkötésével valaki a másik szerződő félnek kárt okoz, ezt akkor is az 5:84. § (2) bekezdése által felhívott szerződésen kívül okozott felelősségi szabályok szerint kell megtérítenie, ha az érvénytelenség egyébként az együttműködési kötelezettségének megszegésére vezethető vissza. Az együttműködési kötelezettség megszegésének csak az egyik lehetséges következménye a szerződés érvénytelensége, előfordulhat azonban az is, hogy az együttműködési kötelezettség megszegése ellenére a felek között érvényes szerződés jön létre, vagy épp ellenkezőleg: nem jön létre szerződés.

Álláspontunk szerint a Javaslat rendszertani felépítése nyilvánvalóvá teszi, hogy a szerződés érvénytelen megkötésével okozott kárért való felelősség deliktuális, hiszen erre nézve az érvénytelen szerződés esetén felmerülő járulékos igények kapcsán az 5:84. § (2) bekezdése egyértelmű rendelkezést tartalmaz. Tekintettel azonban arra, hogy az 5:84. §-hoz fűzött indokolás a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak alkalmazását elsősorban azzal magyarázza, hogy „a felek között szerződéses kapcsolat érvényesen nem jött létre”, a Javaslat akkor lenne konzekvens, ha az együttműködési kötelezettség körében, az 5:31. § (2) bekezdésében is

csak akkor hívná fel a kontraktuális felelősség általános szabályait, ha az utóbb létrejött szerződés érvényes.

Más kérdés, hogy ebben az esetben viszont az 5:31. § (3) bekezdése kerülne kollízióba az 5:84. § (2) bekezdésével. Az előbbi ugyanis azzal rendeli alkalmazni a deliktuális felelősség szabályait, hogy a megtérítendő kár mértékét a kontraktuális területéről nyert előreláthatósági klauzulával korlátozza. Ha tehát azt a megoldást választanánk, hogy az együttműködési kötelezettség megszegésével okozott károkért való felelősség érvénytelen szerződés esetén deliktuális igényt von maga után (mert a kontraktuális felelősség szabályait csak érvényes szerződés esetén alkalmaznánk), megint csak döntenünk kellene abban, hogy a szerződésen kívüli kárfelelősség szabályait az 5:31. (3), vagy az 5:84. § (2) bekezdése hívja-e fel. Utóbbi esetben ugyanis nem érvényesül az előreláthatósági klauzula.

IV. Összegzés

A fentiekkel talán sikerült illusztrálni, hogy a *culpa in contrahendo* magyar jogi megítélése nem nélkülöz minden nehézséget.

Véleményünk szerint a probléma gyökere az, hogy a magyar jogi gondolkodás – amellet, hogy a szerződéses tárgyalásokba bocsátkozó felek között elismer egyfajta Sonderverbindungot – idegenkedik a culpa in contrahendo túlságosan német konstrukciójától. A Ptk. 205. § (3), valamint a Javaslat 5:31. § (1) bekezdése tulajdonképpen ugyanolyan törvényen alapuló kötelezettséget ró a felekre, mint amilyenről a BGB 311. § (2) bekezdése rendelkezik. Mind a magyar, mind pedig a német szabályozásból kitűnik, hogy nem szerződésen, hanem jogszabályon alapuló kötelezettségről van szó. Ez egyébként nyilvánvalóan következik abból is, hogy a kötelezettség már a szerződéskötést megelőző időszakban fennáll. További közös szabály, hogy e törvényen alapuló kötelezettség megszegése adott esetben kártérítési kötelezettséget keletkeztet. A különbség csupán abban áll, hogy a felek között a szerződéses tárgyalásokba bocsátkozással létrejövő speciális viszony milyen sajátos kötelezettségeket ölel fel: a két rendszer közötti eltérés nem minőségi, hanem fokozati.

A magyar polgári jogi gondolkodás tehát – gyanakvás ide vagy oda – a culpa in contrahendo alapgondolatát magáévá tette, hiszen elfogadja, hogy a szerződéses tárgyalásokba belépő felek között fennálló, törvényen alapuló kötelezettség megszegése kontraktuális felelősséget keletkeztethet. A hatályos szabályozáson alapuló bírói gyakorlat, és ezt figyelembe véve a Javaslat is, a szerződésszegésért viselt felelősség szabályait rendeli alkalmazni akkor, ha valaki együttműködési kötelezettsége megszegésével kárt okoz, és a szerződés utóbb létrejön.

De vajon ez a megoldás nem jelent éppen akkor erőszakot a klasszikus

dogmatikán, mint az a felfogás, amely a culpa in contrahendót szélesebb körben ismeri el, és akkor is kontraktuális felelősséget állapít meg, ha a szerződés utóbb érvénytelenné bizonyul, vagy létre sem jön? Abban az esetben ugyanis, ha a szerződés utóbb (érvényesen) létrejön, az együttműködési kötelezettség éppúgy nem szerződésen alapul, s maga a kötelezettségesség is a szerződés megkötését megelőzően történik. A merev dogmatikus szemléletmód itt is azt diktálná, hogy egyszerű deliktumról van szó, hiszen a még meg sem kötött szerződést megszegni nem lehet. Azzal az indokkal tehát, amely az érvénytelen és a nem létező szerződés esetén elveti a kontraktuális felelősséget, az utóbb érvényesen létrejövő szerződés esetén is kizárható lenne a szerződéses felelősség. Mégis, ebben az esetben a magyar jogi gondolkodás elismeri a kontraktuális felelősséget. Ezt nyilvánvalóan az indokolja, hogy hazai jogunk is lát a szerződéses tárgyalásokba bocsátkozó felek között valamilyen relativizálódó viszonyt, amely sok tekintetben közelebb áll a szerződéses, mint a deliktuális szférához. Ez a relativizálódó viszony azonban akkor is fennáll, ha a szerződés utóbb érvénytelen, vagy létre sem jön. Ha viszont elfogadjuk azt, hogy a kontraktuális felelősség megállapítását alapvetően a felek közötti viszony relativizálódása indokolja, kérdésesnek tűnik, hogy a szerződésességért viselt felelősség miért csak az utóbb létrejövő szerződés függvényében „legitimálható”.

Ezekre a kérdésekre – véleményünk szerint – megnyugtatóbb válaszokat találhatnánk a culpa in contrahendo egységes, vagy legalábbis a mainál egységesebb felfogása esetén. Természetesen nem arról van szó, hogy a BGB-beli konstrukció magyar jogba történő átültetése jelentené a megoldást, de talán hasznosabb lenne a culpa in contrahendót érintő jövőbeli szabályozás kialakításakor a hatályos német modellre nagyobb figyelmet fordítani.

Jegyzetek

- 1 JHERING, Rudolf: Culpa in contrahendo oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträge. Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Bd. IV, 1861, (Culpa in contrahendo) 1–112.
- 2 MARTON Géza: A polgári jogi felelősség. TRIORG Kft, Budapest, 1993, 407. 497. j.
- 3 EÖRSI Gyula: Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962, 185.
- 4 ASZTALOS László: A polgári jogi szankció. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 155.
- 5 Ld. például a híres „brémai esete”. JHERING, Rudolf: Culpa in contrahendo. 2.
- 6 JHERING, Rudolf: Culpa in contrahendo. 2.
- 7 JHERING, Rudolf: Culpa in contrahendo. 52.
- 8 A korábbi irodalomból összefoglaló jelleggel ld.: NIRK, Rudolf: Rechtsvergleichendes zur Haftung für culpa in contrahendo. Rabels Zeitschrift 18 (1953), 310-313. A BGB 2002. évi kötelmi jogi reformjának eredményeit is elemző újabb munkák közül ld.: MERTENS, Bernd: Culpa in contrahendo beim zustande gekommenen Kaufvertrag nach der Schuldrechtsreform. Archiv für die civilistische Praxis, Bd. 203 (2003), 818-820.
- 9 BROX, Hans: Allgemeines Schuldrecht. C.H. Beck, München, 1972, 37.
- 10 RGZ 78, 239.
- 11 MEDICUS, Dieter: Allgemeiner Teil des BGB. C.F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1992, 167.
- 12 HAAS, Lothar – MEDICUS, Dieter – ROLLAND, Walter – WENDTLAND, Holger: Das neue Schuldrecht. C. H. Beck, München, 2002, 118.
- 13 ASZTALOS László: A polgári jogi szankció. Akadémiai Kiadó, Budapest; 1966, 156.
- 14 Ld: az új Polgári Törvénykönyv V. Könyv 5:31. §-ának normaszövegére tett javaslatához fűzött indokolást.
- 15 „A felek a szerződés megkötésénél együttműködni kötelesek, és figyelemmel kell lenniük egymás jogos érdekeire. A szerződéskötést megelőzően is tájékoztatniuk kell egymást a megkötendő szerződést érintő minden lényeges körülményről.”
- 16 BH1997. 481
- 17 SCHLECHTRIEM, Peter: Schuldrecht. Allgemeiner Teil. Mohr (Siebeck), Tübingen, 1992, 14.
- 18 A jogellenesség vonatkozásában némileg eltérő álláspontot képvisel LÉGRÁDI Gergely: Az utaló magatartás a Ptk-ban és a bírói gyakorlatban. In: Jogi Tanulmányok, ELTE – ÁJK, Budapest, 1999, 83-84.
- 19 Erre mind az elmélet (ld.: LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialog-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998, 304.), mind a gyakorlat rámutatott (ld.: BH1992. 385)
- 20 „...az önhiba, mint contra-causa magát a felelősségi alapot fojtja el.” GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. I. kötet, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932, 699.
- 21 Nirk például nem kevés iróniával csak annyit jegyez meg, hogy a német jogfejlődés ebben a vonatkozásban egyedülálló, hiszen egyetlenegy másik jogrendszernek sem okozna gondot a deliktuális felelősség megállapítása. NIRK, Rudolf: Rechtsvergleichendes zur Haftung für culpa in contrahendo. Rabels Zeitschrift 18 (1953), 351.
- 22 A szerződés érvénytelenségével foglalkozó monográfiájában Weiss Emília is rámutat erre amikor kiemeli, hogy a szerződő felek egymás közti viszonyában véltenséjük esetén a Ptk. rendelkezései alapján kártérítési igény nem vezethető le, s így az elmélet számára sem marad más, mint elvitatkozni azon, hogy ez a megoldás helyes-e. WEISS Emília: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 461-462.